

Hannie Vermeer-Pardoën

Ik vertaal alleen maar oude liefdes

Hans van Pinxteren en Andrea Kluitmann in gesprek met Hannie Vermeer-Pardoën (19 september 2012).

Hannie Vermeer-Pardoën (1930) vertaalde werk van o.a. Voltaire, Rabelais en De Nerval. Ook vertaalde zij Filosofische gedachten van Diderot. Voor De reizigers op de imperiaal van Louis Aragon ontving zij in 2015 de Dr. Elly Jaffé Prijs.

Aanvankelijk stelt voornamelijk Hans van Pinxteren de vragen; naar het einde toe, als het gesprek een te specialistische wending dreigt te nemen, mengt Andrea Kluitmann zich meer in het gesprek en trekt het in iets algemenere banen.

Ik vertaal alleen maar oude liefdes

Hans van Pinxteren en Andrea Kluitmann in gesprek met Hannie Vermeer-Pardoën (19 september 2012).

Hoe bent u ertoe gekomen te gaan vertalen?

Vertalen zit een beetje in je bloed, denk ik. Ik vond het op de middelbare school al erg leuk. Het is een uitdaging om je helemaal te verdiepen in wat iemand denkt en in wat voor bewoordingen dat dan naar voren wordt gebracht. Jezelf identificeren met de gedachtegang van iemand. Maar er waren eerst een hoop andere dingen. Nadat ik op mijn 25e afgestudeerd was, ben ik Franse les gaan geven. Eerst op het Vossius-Gymnasium in Amsterdam tot 1961 toen mijn zoon geboren werd. Later, in de jaren 70 en 80, aan het gymnasium van Amersfoort. Toen ben ik er tijdelijk mee gestopt. Je had toen geen crèches en zo, en ik wilde mijn zoon en mijn dochter zelf opvoeden en zien opgroeien. Maar dan heb je wel veel vrije tijd, zo'n baby slaapt veel. In die tijd heb ik mijn proefschrift geschreven, bij professor Zumthor. Kent u die nog?

Ja, daar heb ik ook colleges bij gevolgd.

Professor Zumthor had hele andere literatuuropvattingen dan u. U legt in uw boek *De hond van Rabelais*ⁱ uit dat je naar de achtergrond van de schrijver moet kijken, en hij zei juist: die doet er niet toe, de vorm zegt alles over het werk.

Ja, en dat is natuurlijk zo: de vorm zegt veel over het werk, maar ik denk wel dat het leven van een schrijver ertoe doet.

Dat denk ik ook, ja, het speelt zeker mee. Maar ik vind de vorm wel heel erg belangrijk. Zonder die vorm kom je er niet.

U schrijft toch ook inleidingen bij al uw vertalingen en noten.

Dat doe ik altijd, ja. Zeker die wat oudere teksten moeten worden gezien in hun context, anders kun je ze niet goed begrijpen. Of misschien kun je ze wel begrijpen, maar je mist zoveel dimensies. Ik vind het inderdaad nodig om mensen meer inzicht te geven; zelf heb ik dat inzicht ook nodig. Toen ik Voltaires briefwisselingen met Catharina de Grote en Frederik de Grote vertaalde heb ik veel daaromheen gelezen, want anders blijft het in de lucht hangen. Die zevenjarige oorlog en de manier waarop Frederik door zijn vader is behandeld, dat zijn allemaal dingen die op de achtergrond meespelen. Als je die dan niet weet dan mis je zo veel. Dat geldt ook voor de noten, dan wordt er een naam genoemd, of een historische gebeurtenis die het gros van de mensen vergeten heeft of misschien nooit geweten. Dan is het prettig als je dat even aangeeft. Ook al vertaal ik voor mijn eigen plezier, je wilt graag iemand mee laten bewegen. Ik wil dat er iemand van geniet: daarom wil ik dat die dimensies naar voren komen.

En die achtergrondkennis helpt u bij het vertalen?

Ja, als ik aan het vertalen ben dan lees ik bijvoorbeeld biografieën, ik verdiep me, ik lees andere werken van de schrijver. Zo heb ik onlangs Gérard de Nerval vertaald, *De reis naar de Oriënt*. Eigenlijk kun je die verhalen niet goed plaatsen als je niet weet van Nervals hallucinaties en psychoses.

U bent als vertaler ook begonnen met Nerval?

Ja, toen de kinderen groter werden had ik weer een halve baan als lerares en toen heb ik *Aurélia* vertaald, maar dat kon ik aan de straatstenen niet kwijt, dus dat ligt nog in een la. Het is later wel in een vertaling van Menno Wigman verschenen.

Deed dat geen pijn?

Nee, hoor, ik heb besloten om me niet overal iets van aan te trekken.

Maar u bent dus na al die jaren weer teruggekeerd naar uw oude liefde Nerval.

Ik vertaal alleen maar oude liefdes, ik kan geen schrijver vertalen waar ik niet van houd... Ik heb natuurlijk allerlei dingen gelezen, dat spreekt

vanzelf, en dat moest ik ook doen voor de leerlingen. In die tijd hadden ze nog een zeer behoorlijke literatuurlijst en ik gaf ook literatuur. Zo ben ik ook bij Rabelais terechtgekomen, toen ik de Middeleeuwen en de Renaissance op school behandelde las ik voor uit de vertaling van Sandfort, dat Frans uit de zestiende eeuw was natuurlijk te moeilijk voor die kinderen. Maar ik merkte dat ze Sandforts taal ouderwets vonden, dus ik dacht toen al: dat zou opnieuw vertaald moeten worden.

U bent gaan vertalen zonder te weten of uw werk uitgegeven zou worden, gewoon voor uzelf.

Ja, zeker, het vertalen was voor mij een hobby. Ik had natuurlijk wel de kennis, maar mijn vak was lesgeven. En ik heb ook wel eens iets gedaan uit Apollinaires *Le Bestiaire* en dan niet uitgegeven, gewoon voor mijn plezier.

Dacht u helemaal niet aan uitgeven?

Jawel, ik heb er wel aan gedacht, maar een uitgever vinden was zó moeilijk. Toen ik na de geboorte van mijn zoon stopte met werken, heb ik *La Chute* van Camus vertaald, dat was verschenen in 1956, en daar heb ik stad en land mee afgereisd, zonder succes.

En destijds bestond er geen vertaling van dit werk?

Nee, die was er niet, maar het lukte me toch niet de mijne onder te brengen. Toen heb ik dat proefschrift geschreven, daar heb ik tien jaar over gedaan, en daarna ben ik weer les gaan geven. In die tijd heb ik nog wel eens wat verhalen van Voltaire vertaald en die werden wel uitgegeven, in 1978 bij Spectrum. Daarna ben ik van alles gaan doen, vrijwilligerswerk bij een archief in Utrecht; voor dit werk had ik cursussen Nederlandse en Latijnse paleografie gevolgd. Dat heb ik een paar jaar gedaan, het transcriberen van die oude teksten. Ik heb ook Latijnse teksten vertaald... toen was ik dus weer aan het vertalen; ik dacht toen, ik ga mijn Latijn wat ophalen. Dat deed ik met een afgestudeerd classicus. Voor mijn plezier vertaalde ik stukjes Tacitus. Toen bedacht ik dat het leuk zou zijn om ook het humanistische Latijn te proberen, waarom zou ik niet *Lof der zotheid* doen, van Erasmus, als oefening? Daar zijn al een heleboel vertalingen van, dan kan ik ook zien of ik het wel goed doe. En op dat archief hoorde ik van iemand dat Georges Pape van Spectrum bezig was met een serie klassieken. Ik liet hem wat zien en dat verscheen wel. Hierdoor kreeg ik de smaak te pakken, dat was toch best een succes toen, drie drukken dacht ik, dat was in 1992.

Uw *Gargantua en Pantagruel*-vertaling dateert uit 1996. Bent u daarvoor wél gevraagd?

Ook toen ik met *Gargantua* van Rabelais begon, was dat helemaal zonder uitgever. Zoals gezegd, het was een hobby, ik wilde gewoon proberen of het me lukte. En na wat pogingen had ik opeens beet. Ivo Gay, toen bij Ambo, vond mijn versie prachtig. Maar hij wilde niet het *Eerste Boek (Gargantua)* uitgeven zonder het *Tweede Boek (Pantagruel)*. Ook kon hij niet garanderen dat hij tot uitgave zou overgaan als ik beide boeken zou hebben vertaald. Goed, ik ging dus gewoon door met vertalen en toen beide boeken klaar waren, besloot Gay ze uit te geven. Maar kort daarna ging hij bij Ambo weg en werd directeur bij Van Gennep. Hij wilde de tekst meenemen, hetgeen geschiedde. Toch liep het op de valreep nog bijna mis, want voordat de uitgave goed en wel persklaar was, verscheen er bij Prometheus een vertaling van de hand van Théo Buckinx. Gay was inmiddels weg bij Van Gennep en ik kreeg een brief waarin me werd meegedeeld dat de uitgave niet doorging. Ik stond echter op nakoming van het contract en weigerde een mij aangeboden vergoeding, want ik had meer dan twee jaar aan de vertaling gewerkt en ik dacht: nu of nooit. Gelukkig zag Van Gennep, na een rondje langs de boekhandel, toch kans de uitgave te realiseren en nog wel in een heel mooie uitvoering. Het werd een succes en ik kreeg het verzoek om ook de overige drie boeken over de avonturen van Pantagruel te vertalen, en daarmee kwam er een begin aan een lange reeks van vertalingen die ik voor Van Gennep heb gemaakt. Maar toen er dus tegelijk twee vertalingen van de eerste twee boeken van Rabelais (*Gargantua* en *Pantagruel*) verschenen, ontstond er een zekere consternatie, want de laatste vertaling was die van Sandfort uit de jaren 30. Samen met Buckinx werd ik uitgenodigd voor het radioprogramma 'Wat een taal'. Vertaler Jan Pieter van de Sterre gaf commentaar op de drie vertalingen. Buckinx had er overigens twee maanden over gedaan en ik twee jaar. Ik moet toegeven dat het wel plezierig was dat Van de Sterre een voorkeur had voor mijn vertaling... Er werd ook gevraagd hoe ik dat nou vond, dat er twee vertalingen waren verschenen. Dat vind ik bij een moeilijk boek helemaal niet erg, integendeel, geen twee vertalers zijn hetzelfde en dan kun je mooi met elkaar vergelijken.

Had u geen moeite met het Frans uit de zestiende eeuw?

De taal van 16de eeuwer Rabelais is natuurlijk heel moeilijk, gelukkig was ik goed thuis in het Oud-Frans, voor mijn proefschrift heb ik 50 romans in deze taal gelezen. Nu is het Frans uit de zestiende eeuw weer iets anders,

maar daar had ik ook een en ander over gelezen en samen met dat Latijn lukte dat wel. En natuurlijk had ik er bronnen voor, je hebt bijvoorbeeld dat boek van Sainean, *La langue de Rabelais*, daar heb ik heel veel aan gehad.

Kijkt u ook naar eerdere vertalingen?

Ik doe dat altijd achteraf. Ik vertaal eerst zelf, ik wil mijn spontaniteit in de vertaling hebben. Als er een vertaling bestaat en ik heb hem bij de hand dan ben ik later niet te beroerd om te kijken of ik fouten heb gemaakt.

Maar u gebruikt zo'n vertaling niet om u tegen af te zetten?

Nee, dat doe ik niet. Want dan ben ik bang dat je de spontaniteit kwijtraakt. Het is natuurlijk wel zo dat iedere vertaler – al heeft ie helemaal correct vertaald – anders vertaalt. Dat heeft helemaal te maken met je eigen persoonlijkheid, met je eigen manier om de tekst te beleven, erin te zitten. Ik ben dan geconcentreerd, en helemaal gefixeerd op die tekst. En dan wil ik niet gestoord worden. Een andere vertaling is dan een storende stem: 'Zou je het niet zo doen?' NEE!

Is de manier waarop u een vertaling aanpakt in de loop der jaren veranderd?

Nee. Zo heb ik bijvoorbeeld in 1978 voor Spectrum de verhalen van Voltaire vertaald, en daar zat *Candide* bij. Dat heb ik later voor Van Gennep opnieuw vertaald. Maar ik kom steeds op hetzelfde uit. Dat heeft te maken met je persoonlijkheid, met hoe je de taal aanvoelt.

Dat zou goed kunnen. Ik ga zelf heel anders te werk.

Ja, ik heb uw boek twee keer gelezen en ik ben het helemaal met u eens, met uw theorie ...

Ik heb geen theorie, hoor.

Jawel, de theorie van het zich helemaal verdiepen in de schrijver en het zich eigen maken van de taal. En dan kijk ik hoe u het hebt vertaald en dan ga ik toch ook even vertalen, en dan denk ik: 'Ah, ja, dit zou ik anders doen!' Dat krijg je gewoon, je hebt een ander temperament, elke vertaler is anders. Ze vroegen toen ook op de radio, Hennie Stoel vroeg dat: 'Waarom doet u het eigenlijk niet samen?' En toen zei ik: Ik zou dat niet kunnen. Ik zie dikwijls dat mensen in groepjes vertalingen maken, dat is voor mij onmogelijk.

Dat heb ik ook. Ik zou ook bang zijn dat ik vreselijke ruzie zou krijgen.

Ja, ik ook! Je hebt het je zo eigen gemaakt!

U zegt dus ook dat u zich sterk identificeert.

Ja, maar wel met de tekst. En dat heb je natuurlijk met alle schrijvers, maar bij Rabelais in het bijzonder: een woord heeft tegenwoordig een totaal andere connotatie, daar moet je erg mee oppassen. Bij het woord monnik bijvoorbeeld had Rabelais geheel geen ascetische gedachtes.

U hebt weleens gezegd: als vertaler heb je twee opdrachtgevers, de schrijver en de lezer. In hoeverre gaan die elkaar in de weg zitten?

Ik denk dat dat een van de grote problemen van de vertaler is: je moet dicht bij de tekst blijven en toch vrij vertalen. Laat ik een paar voorbeelden geven uit mijn Rabelais-vertaling. Rabelais is een taalvernieuwer, zijn taal is een eruptie, hij maakt veel woorden zelf. Dat zie je onder andere terug in de Franse namen. De namen van de hoofdpersonen heb ik niet vertaald, want de voornaamste personages zijn nu eenmaal onder die naam algemeen bekend. Wel heb ik in een aantekening de vertaling van de betreffende namen gegeven. Bij minder belangrijke personages, die meestal een karakterisering geven van de persoon in kwestie of een burlesk effect beogen, heb ik de gekke zelfbedachte namen wel vertaald; Baysecul werd bijvoorbeeld Ammereet en Humevesne werd Likmevessie. En dan heb je de ellenlange lijsten met boeken en spelletjes. Ik denk dat die lijsten in het boek van eminent belang zijn. Sandfort heeft ze sterk bekort en Buckinx vertaalt ze helemaal niet, voor de lijst met spelletjes verwijst hij naar een studieboek over middeleeuwse spelletjes. Er zijn spelletjes die je gewoon kunt vertalen en ik heb ook weer enorm steun gehad aan *Oeuvres de Rabelais* van Abel Lefranc. Daar worden heel veel spelletjes beschreven. Soms heb ik niet geschroomd om een anachronisme te gebruiken, zoals bij het spelletje waarbij het commentaar zegt dat dit bestaat uit het met een racket naar elkaar toe slaan van een balletje met een veer, dat heb ik vertaald met badminton.

Op dat moment houdt u rekening met uw lezers?

Ja, en er waren ook spelletjes die niet meer terug te vinden zijn. Dan vertaal ik zo letterlijk mogelijk, chiquenaudes wordt dan knip-voor-de-neus, à la rechute wordt wie-staat-valt, pille moutarde wordt mosterdpotje enzovoorts. En dan heb je de lijst van de Bibliothèque de Saint-Victor; die geeft hier een daar een werkelijk bestaand boek, maar de meeste titels zijn gefantaseerd. Die heb ik vertaald, maar wel met een knipoog: Le viedazour des abbés wordt De oenigheid der abten, Campi clystorium wordt De lavementse Velden enzovoorts. Op een gegeven moment moet je je fantasie gebruiken. Aan de ene kant ben je daarvoor een beetje huiverig, maar je moet die stap wel nemen. Als je maar in het register blijft. Dat is het belangrijkste. En het moet klinken, het ritme moet kloppen. Dan zijn er nog de woordgrapjes, ook heel moeilijk om te vertalen. Als het niet kon, kon het niet, dan heb ik het dus niet gedaan. Maar ik heb me wel de vrijheid gepermitteerd om het wel te doen als ik een woordgrapje kon maken in het Nederlands en het er in Frans niet stond, en het in het register paste. Anders heb je verlies. Als voorbeeld een onomatopée. Dat heb ik nog veranderd toen ik al aan de drukproeven bezig was. Als Pantagruel geboren wordt, is het al zo'n dorstig mannetje. Hij schreeuwt niet gewoon, maar 'aboyre'. En dan moet je rekening houden met de uitspraak in die tijd, dat is 'abééér', hij schreeuwt dus om drinken, 'à boire'. Maar 'drinken' is natuurlijk geen oplossing. En opeens schoot het me te binnen: 'Wéén, wéén,' riep hij, 'wéén wéén'. Een tekst moet rijpen.

Neemt u altijd een probleem of een kwestie mee op een wandeling? Of hoe doet u dat?

Het zit ergens achter in je hoofd. Wat ik net vertelde, over dat à boire. Eerst stond in mijn vertaling 'drinken', en daar was ik helemaal niet tevreden mee. En dan ineens heb je het, je weet niet waar het vandaan komt, maar het komt ergens vandaan, kennelijk heeft het zitten broeden ergens.

Het is bekend van Rabelais dat hij graag platte grappen in zijn tekst inlast. Dat lijkt me best moeilijk te vertalen. Hoe lost u dat op. Via woordenboeken?

Ja, ik gebruik uitgebreid woordenboeken, ik vind dat heel nuttig, je komt ook op ideeën. Zeker als je niet tevreden bent, dan heb je iets gevonden, maar dat is het nét niet. Ik pretendeer ook niet dat mijn woordenschat zo

groot is dat ik dat allemaal zo uit mijn duim zuig, dat is niet zo. Ik heb bijvoorbeeld uitgebreid het Bargoens woordenboek van Enno Endt gebruikt. Daar kom je er niet helemaal mee uit, maar je komt wel een reuzeneind.

Praat u er ook met anderen over of laat u iemand meelesen, een collega bijvoorbeeld?

Nee, ik ben een totale eenpitter. En die ander zou er dan ook helemaal in moeten duiken, anders heb ik er niets aan. Ja, later wordt het natuurlijk wel door een redacteur gelezen. U werkt heel anders, begreep ik?

Ik praat er wel altijd over met mijn vrouw, maar dan moet ik uitkijken dat ik geen ruzie krijg.

Nou, mijn man was een uitgesproken bèta, hij was ingenieur, dus daar vroeg ik maar niets aan (lacht).

Is het juist om te zeggen dat alles wat u vertaalt met humor te maken heeft?

Ja, ik heb een hekel aan dingen waar helemaal geen humor in zit. Dat maakt ook dat ik dikwijls denk, ik zou eens wat met dat surrealisme moeten doen maar als ik dan zo'n Breton zie ...

U kijkt er veelzeggend bij ...

Ja, dat is allemaal bloedserieus. Maar inderdaad houd ik van ironie. En die vind je ook bij de Nerval, hoe tragisch hij ook is. Ik moet zeggen dat ik wel moet oppassen met het vertalen, vertalen is gevaarlijk. Bij de Nerval had ik dat bijvoorbeeld, eigenlijk is dat een ziek iemand.

En je gaat dan in die zieke geest zitten?

Precies, en dat is wel degelijk gevaarlijk. Mijn duizeligheid begon ook met Nerval, en ik heb er nu nog steeds last van. Daarom heb ik een slag om de arm moeten houden met dit interview, soms kan ik even een tijdlang niets. Maar ik heb er nu geen last van, als het weg is, dan is het ook weg.

U heeft wel zelf weer voor Nerval gekozen.

Ja, omdat ik het aan de andere kant zo prachtig vindt. Maar het is gevaarlijk. Misschien was ik ook na zo veel Voltaire vergeten dat het zo

gevaarlijk was. Maar daarom zoek ik nu wel naar dingen die minder gevaarlijk zijn, ik ben gek op een ironische stijl.

Over Voltaire, over dat filosofische woordenboek, daar heeft u op een bepaalde manier ingegrepen of moeten ingrijpen in de structuur van het boek.

Klopt, als je dezelfde volgorde houdt, dan is de volgorde van het A B C weg, en de ondertitel *De rede op alfabet*, die zou je dan niet kunnen houden. En juist die vond ik zo aardig. Dus het was of die titel kwijtraken of bewaren en dan de volgorde aanpassen.

Hoe doet u dat met interpunctie, grijpt u daar ook in?

Interpunctie vind ik een heel moeilijk probleem; aan de ene kant is het moderne gebruik totaal anders, aan de andere kant vind ik het dikwijls een gemis. Bijvoorbeeld de puntkomma vind ik een prettig soort interpunctie, een gedeelte van de gedachte is eigenlijk afgerond, maar niet helemaal, het is een eenheid, maar die staat in verband met wat volgt. Dat is met een punt niet zo duidelijk.

Je krijgt een veranderend ritme.

Ja, en je krijgt ook meer verband tussen de wel autonome gedachten met de gedachte die daarachter komt. Ik ben niet helemaal consequent wat betreft interpunctie. Ik heb er geen echt systeem voor, ik doe dat heel veel op gevoel. Met lange zinnen heb ik destijds bij Spectrum iets meegemaakt. Daar vond men dat de lange zinnen doorgeknipt moesten worden. Ik heb er toen gehoor aan gegeven, het was mijn eerste gepubliceerde vertaling, maar dat heb ik later nooit meer gedaan. Ik ben er heel erg tegen. Een lange zin is gewoon een lange zin. Soms maakt iemand een zin van een hele bladzijde en dat moet je dan gewoon doen. Met Proust bijvoorbeeld kun je geen zinnen korter maken. Dan moet je maar wat anders gaan vertalen.

U heeft geen moderne filosofen of schrijvers vertaald.

Daar zijn twee redenen voor. Toen ik begon, deed ik het voor mijn plezier. Ik wilde mensen die daarvan moeten leven niet in de wielen rijden en keek dus uit naar dingen die nooit meer vertaald worden. Zoals Rabelais. En dan is er nog iets wat nú meer speelt – ik ben de laatste 20 jaar niet meer alleen in Frankrijk geweest, ik was er altijd met iemand van het gezin en dan heb je

toch minder contact dan vroeger, toen ik helemaal met de Fransen optrok. Dus ben ik bang dat ik die heel moderne romans niet zo goed kan, hoewel je veel kunt opzoeken. De taal verandert zo enorm snel, er komen zo veel elementen van de straattaal in, van de televisie enzovoorts. Ik denk dat ik dat niet meer moet doen.

Bent op op dit moment bezig met een vertaling?

Ik ben nu heel erg aan het lezen, en er zijn wel dingen die me erg interesseren, maar dat is dan zo'n boek van 700 pagina's, en ik ben 82 ... (lacht luid). Toen ik *De reis naar de Oriënt* vertaalde was ik daar al beducht voor ...

Dat is toch heel goed gelukt.

Ja, aan de ene kant kan het leven elk moment afgelopen zijn en aan de andere kant moet je leven alsof je het eeuwige leven hebt. Misschien moet ik een bloemlezing maken van Middeleeuwse teksten, maar of daar zo veel belangstelling voor is?

Daar komt bij dat ik langzaam werk, want ik werk met de hand. Pas als ik het af heb komt er de computer aan te pas, hoofdstuk voor hoofdstuk. Dat is voor mij een hele prettige methode omdat ik het dan een heleboel keren achter elkaar zie, en dan verander ik er ook voortdurend aan. Tussen het met de hand vertalen en het typen zitten dus altijd een paar dagen, wat goed is voor de eigen redactie. Al vind ik redacteurs en persklaarmakers heel belangrijk, dat is zo'n ondergewaardeerd vak! Ik bedank ze altijd, het zijn heel belangrijke mensen.

Ja, ze zijn heel belangrijk. Ooit heb ik, om een goede redacteur te krijgen, echt een gevecht met een uitgever moeten leveren, omdat die ervan uitging dat ik zoiets niet nodig zou hebben. Iedereen heeft redactie nodig.

Ja, je moet zien wat een fouten er nog uitkomen.

Met de hand schrijven schijnt trouwens echt iets te doen met de hersenen, het geeft ze een boost. Misschien zou iedereen de eerste versie zo moeten vertalen.

Ja, maar het kost natuurlijk heel veel tijd! Als je deadlines hebt dan gaat dat niet, maar ik heb nooit deadlines. Ik zoek zelf boeken die ik interessant vind

en die stel ik voor, meestal aan Van Gennep, daar kan ik goed mee opschieten. Maar als ik iets heel graag wil, en ze zijn niet geïnteresseerd, jammer dan. Dan ga ik het toch doen! Kijk, ik hoef er niet van rond te komen, ik heb gewoon een pensioen.

Volgt u wat er nu op vertaalgebied gaande is? Dat er een Vertalervakschool is bijvoorbeeld? U zou gepredestineerd zijn om daar les te geven ...

Als ik jonger was geweest zeker, want ik ben natuurlijk een lesgever. Maar zo gek als het klinkt, vertalen is ook een soort lesgeven. Ik was als lerares vrij streng, veeleisend en dus niet altijd geliefd. Maar als je in de lagere klassen geen eisen stelt, kun je in de hogere niets doen. En dat is later ook gebeurd en toen vond ik het niet leuk meer, je kon nergens meer mee aankomen, ze begrepen helemaal niks meer. En dan werd er nog steeds gezegd: je stelt te veel eisen. Terwijl ik dacht, ja, als ik dat op een gymnasium niet kan doen, waar kun je het dan nog wel vinden?

Op dit moment is de zichtbaarheid van de vertaler een item. Inleidingen zijn ook een manier om je als vertaler zichtbaar te maken. Het betekent niet dat je als vertaler ‘kijk mij’ wilt roepen, maar we worden als spelers in het literaire veld vaak niet waargenomen, als deskundigen met veel kennis in huis die we ook graag zouden delen.

Oh ja, maar die gedachte heb ik niet gehad bij het schrijven van mijn inleidingen. Als ik zie dat veel mensen de meest eenvoudige dingen uit de Bijbel niet weten, dan geef ik ze een aanwijzing. Aan zichtbaarheid van de vertaler heb ik daarbij niet gedacht. Maar toen onlangs mijn vertaling *Filosofische gedachten* van Diderot werd besproken zonder de vertaler te noemen, vond ik dat wel van weinig respect getuigen. Als je de uitgever noemt, kun je ook de vertaler noemen.

U kiest altijd schrijvers van groot formaat om te vertalen.

Ja, omdat die mij zo boeien. Kijk, het heeft geen zin om een derderangs schrijver te vertalen, waarom zou ik dat nou gaan doen?

Zit er ook een element in van zich meten? Kijken of uw Nederlands het wel haalt?

Als je vertaalt moet je er natuurlijk wel zorg voor dragen om het boek geen afbreuk te doen. Daar ben ik altijd heel erg mee bezig. Het grappige van Voltaire is dat hij zo ontzettend veel variatie heeft in de slotzinnen van zijn brieven. Moderne lezers zien daarin dikwijls een overdreven vleierij, maar men moet wel bedenken dat dit soort complimenteuze, gracieuze zinnetjes geheel past in de stijl van de 18e eeuw. En ik ben ook weleens wat vrij geweest, als hij dan weer zo'n slotzinnetje heeft als je me jette à vos pieds heb ik dat vertaald als Ik breng u mijn nederige hulde want aan je voeten werpen wordt wel erg belachelijk. Dat heb ik dan wel enigszins veranderd, maar ik heb toch zo veel mogelijk in stand gehouden. Want ook dat 'hemelhoog prijzen' is gewoon een stijlfiguur, dat komt van de laudatio van vroeger... Maar om terug te komen op uw vraag waarom ik vertaal... Toen ik de correspondentie tussen Voltaire en Frederik de Grote vertaalde, drie jaar geleden – dat waren vrienden geworden. Iedere dag had ik een interessant gesprek, iedere dag vertelden ze me wat!

Als er nou tegen u gezegd zou worden: we gooien al uw vertalingen weg, op één na, welke zou u dan willen bewaren?

Rabelais, *Gargantua en Pantagruel*. Omdat het zo enorm rijk is. Neem die geweldige lijsten, bijvoorbeeld als hij beschrijft hoe op Wildemanseiland de Beulingen - het worstenvolk - eruitzien. Dat is zo'n stortvloed van woorden, daar duik je in onder, dat is een golf waarin je wordt meegenomen. En ineens duik je weer op, ik vind dat geweldig. Wat zou het bij u zijn?

Montaigne, van die schrijver kun je zoveel leren. Montaigne daagt je uit na te denken over hoe je in het leven staat. Bij mijn andere vertalingen identificeerde ik me altijd met de schrijver.

Maar dat identificeren, dat moet ook, tijdelijk dan.

Ja, zeker, tijdelijk. Maar om Montaignes denken te kunnen vertalen, moest ik het voortdurend toetsen aan mijn eigen ervaringen. Terwijl ik bij mijn andere vertalingen een tijdje vergat wie ik was.

Maar dat vergeet ik nog altijd. En dan denk ik ook: wat is er toch met mij, dat ik mezelf het meest gelukkig voel als ik mezelf kan vergeten. Maar dat is

nu juist de essentie van het vertalen. Dat inleven, die concentratie op de tekst is een vereiste. Zonder dat gaat het niet.

ⁱ *De hond van Rabelais* van Hans van Pinxteren is verkrijgbaar via deze site en in de boekhandel onder het ISBN-nummer 9789078068754.